

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

International
Labour
Organization

EURÓPA ELTŰNŐ KÖZÉPOSZTÁLYA? BIZONYÍTÉKOK A MUNKA VILÁGÁBÓL

A közelmúltban a nemzetközi viták a növekvő egyenlőtlenségekre és azok hátrányos társadalmi és gazdasági hatásaira összpontosultak. Az elmúlt fél évszázadban a jövedelmi egyenlőtlenségek minden eddiginél magasabb szintre emelkedtek. Ez a könyv két, egymástól eltérő szemszögből vizsgálja a jövedelmi egyenlőtlenségek kérdését: egyrészt meghatározza, hogy a munka világában mely jelenségek és trendek járulhattak hozzá a jövedelmi egyenlőtlenségek kialakulásához; másrészt az egyenlőtlenségeket különböző – és nem csak a két szélsőség, azaz a legmagasabb és legalacsonyabb – jövedelmi csoportok perspektívájából közelíti meg. A fő hangsúly a közepes jövedelmű vagy az általában „középosztályba” sorolt csoportokon van.

A kiadvány elkészítése érdekében az ILO és az Európai Bizottság magas szintű nemzeti szakértőkből álló csoportot kért fel a kutatás elvégzésére (statisztikai adatgyűjtés és esettanulmányok), valamint az egyenlőtlenségeket és a közepes jövedelmű csoportokat érintő, a munka világában tapasztalható általános trendekkel, és ezek kölcsönös összefüggéseivel kapcsolatos bizonyítékokon alapuló adatok rendelkezésre bocsátására.

A kötet 13 országspecifikus fejezetből és egy, összehasonlító áttekintést nyújtó bevezető fejezetből áll. A vizsgálat alá vett kérdések a következők: A növekvő jövedelmi egyenlőtlenségek és a megnövekedett polarizáció a középosztály gyengüléséhez vezetnek? Az elmúlt 20 évben mik voltak azok a fő változások a munka világában, amelyek érinthették a középosztályt? Hogyan érintette a középosztályt a pénzügyi és gazdasági válság? A munka világában melyek azok a mozgatóerők, amelyek hozzájárulhatnak a jövedelmi egyenlőtlenségek korlátozásához, sőt csökkentéséhez?

Főbb eredmények: A középosztály erősödése és gyengülése

Az 1980-as és 1990-es években a középosztály gyorsan növekedett a legtöbb európai országban. A munkaerő-piaci részvétel idővel szintén nőtt, ami fontos szerepet játszik a középosztály erősödésében. Elsősorban a nők 1980-as és 1990-es évek óta megnövekedett munkaerő-piaci részvétele emelte meg alapvetően az egy háztartásban élő foglalkoztatásban álló felnőttek számát és növelte a középosztályhoz való tartozás valószínűségét. Például, Spanyolországban a nők munkaerő-piaci részvételi aránya az 1986-os 29 százalékról 53 százalékra nőtt 2014-ben, viszonylag egyenletes növekedési ütemben. Számos nemzeti jelentés igazolja, hogy a kétkeresős háztartási modell elterjedése hozzájárult a középosztály méretének növekedéséhez Hollandiában, Portugáliában, Spanyolországban, Svédországban és sok más országban.

Az elmúlt két évtizedben a közsférában található munkahelyek számának gyors növekedése Európában szintén hozzájárult a foglalkoztatottság jelentős növekedéséhez a középosztályban. Az állami szféra számos olyan szakmára terjed ki, amelyeket hagyományosan a középosztállyal azonosítanak – például iskolai tanárok, orvosok és köztisztviselők esetében.

Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a középosztály az elmúlt évtizedben bizonyos mértékben meggyengült. A legtöbb országban egyértelműen megállapítható, hogy egyre több közepes jövedelmű háztartás került a medián jövedelmi szintek alá. Az álláshelyek és foglalkozások változó szerkezete és egyéb, a közelmúltban lezajló pénzügyi és gazdasági válság által előidézett tényezők, így például a munkanélküliség további emelkedése elsősorban a fiatalok körében, tovább növelte a reálbérek mérséklődését vagy hanyatlását, és a társadalmi párbeszéd intézményeinek reformjához vezetett. Emellett, a létszámleépítés és a bérek csökkentése a közsférában is hozzájárulhatott a középosztály meggyengüléséhez. A nem önkéntesen vállalt részmunkaidős foglalkoztatás mértéke, ami majdnem a legtöbb szakmát, illetve az állami és magánszektor is egyaránt érintette, szintén számottevően nőtt a válság óta. Ahogy azt számos országspecifikus fejezet tartalmazza,

egyfajta ördögi kör alakult ki: a válság meggyengítette a középosztályt, ami viszont idővel csökkentette az aggregát keresletet, és ezáltal a gazdasági visszaesés elmélyüléséhez és meghosszabbodásához járult hozzá.

Néhány olyan foglalkozás, amelyet korábban hagyományosan a középosztály képviselt, például a tanári pálya, mára már nem feltétlenül tartozik automatikusan a közepes jövedelmű csoportokhoz. A határozott időre szóló szerződések száma gyorsan növekedett az állami szektorban egész Európában. Ennek megfelelően a foglalkoztatás biztonsága már nem jelent általános normát az állami szektorban, amely így – a korábbiakkal ellentétben – mára már nem gyakorol fontos ösztönző hatást a foglalkoztatás növekedésére a középosztály esetében.

A nőket különösen hátrányosan érinti ez a folyamat. Az állami szektor nem csak a nők foglalkoztatásának legfontosabb forrása, de a magasan képzett nők számára is igen sok álláslehetőséget kínál, és így a fent említett folyamatok közvetlenül érintették a kétkeresős háztartási modellt és a középosztály növekedését. Az állami szolgáltatások alacsonyabb mértékű ellátása és néha rosszabb minősége szintén hátrányosan érinti a középosztályt, amely tradicionálisan igényli az ilyen szolgáltatásokat, elsősorban a nők esetében, akik fent akarják tartani munkaerő-piaci részvételüket.

Számos fejezet mutatja ki, hogy a fiatalok rendkívül magas munkanélküliségi aránya ronthatja a középosztályhoz való tartozás esélyét a jövőben, és így generációk közötti szakadékhoz vezetnek. Ezzel szemben, az alacsonyabb ifjúsági munkanélküliségi ráták például Belgiumban vagy Németországban hozzájárultak ahhoz, hogy a fiatalabb generációk elérjék vagy fenntartsák középosztálybeli státuszukat.

Az idősebb munkavállalók helyzete szintén fontos szerepet töltött be. Az elmúlt évtized során emelkedett az 55-64 év közötti idősebb munkavállalók foglalkoztatási aránya. A munkahelyi karrier végén bekövetkező munkaerő-piaci kilépés későbbre halasztása a munkában töltött élet meghosszabbodását jelenti, és a középosztálybeli státusz fenntartásának eszközéül szolgál.

A polarizáció és a középosztály közötti kapcsolat

A szakértők megállapításai szerint közvetlen kapcsolat áll fenn a megnövekedett jövedelmi egyenlőtlenségek és a közepes jövedelmű csoportok eróziója között, és az eredmények megerősítik, hogy az egyenlőtlenségek kezelése érdekében azt is vizsgálni kell, hogy mi történik a „középosztállyal”. Az alábbi ábra közvetlen korrelációt mutat (ahogy ezt a piros vonal és az R^2 vagy a 0,71-es determinációs együtthatót mutatja a 2011-es év esetében) a jövedelmi egyenlőtlenségek szintje és az középosztály középrétegének mérete között. A tanulmány közvetlen korrelációt mutat ki e két indikátor időbeni változásai között. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy az egyenlőtlenségek - számos nemzetközi szervezet (OECD, IMF, ILO és EK) által a közelmúltban dokumentált - növekedése egyértelműen együtt járt a középosztály gyengülésével.

Az egyenlőtlenség szintje és a középosztály mérete közötti korreláció egyes kiválasztott EU országokban, 2011 ($R^2 = 0.71$)

A standard középosztály mérete

Forrás: EU-SILC

Az adatokból egy másik kapcsolat is kitűnik; a középosztály hanyatlása és annak eredeti mérete közötti összefüggés.¹ A középosztály középrétegének mérete Európában jelentős különbségeket mutat az országok szerint, a Lettországból mért 23 százaléktól a Dániában mért 40 százalékig (2011). Az EU országok összehasonlítása alapján megállapítható, hogy a középosztály a skandináv országokban – Dániában és Svédországban – a legerősebb, míg Dél-Európában (Görögországban és Spanyolországban), valamint Közép- és Kelet-Európában (Észtországban, Lettországból és Litvániában) a középosztály kisebb.

A jövedelmi osztályok mérete a háztartások nettó jövedelme alapján, egyes kiválasztott EU országok, 2011

¹ A teljes eloszlásban a középosztály méretét három közepes jövedelmű csoport alapján határozzuk meg: alsó közép (a medián jövedelem 60-80 százaléka alatt), a középosztály középrétege (80-120 százalék között) és felső középréteg (120-200 százalékig), amiket a két szélsőséges jövedelmi csoport egészít ki, azaz az alacsonyabb jövedelmű csoport (60 százalék alatt) és a magasabb jövedelmű csoport (200 százalék fölött).

A szakpolitikák és intézmények változtathatnak a helyzeten

A munkaerő-piaci részvétel jelentőségét figyelembe véve az összes olyan intézkedés, amely hozzájárul a részvétel növeléséhez, közvetlen hatással van a stabilitásra és a közepes jövedelmű csoportok egyenletes növekedésére. Például, a szakképzés és a rövidített munkaidő bevezetése egyes EU országokban a közelmúltban lezajlott válság során hozzájárult a munkanélküliség növekedésének korlátozásához és segítette a fiatalabb generációknak abban, hogy valamilyen módon fenntartsák középosztálybeli státuszukat.

Hasonlóképpen, a munkahelyek polarizálódásának jelen kötetben felvázolt hosszú távú trendje szükségessé teszi egy olyan ambiciózus fejlesztési program megalkotását, amellyel biztosítani lehet, hogy a munkavállalók azokat a szükséges új készségeket tudják elsajátítani, amelyekre kereslet van a munkaerő-piacon. Svédországban és Németországban e szempontból figyelemreméltó eredmények mutatkoznak.

Az ipari kapcsolatok rendszere, mint olyan folyamat, amely képes hatást gyakorolni a munka világra és így az egyenlőtlenségek alakulására is, egyértelműen fontos szerepet játszott. Bár az ipari kapcsolatok rendszerei igen nagymértékben eltérnek egymástól, például Belgium, Franciaország és Hollandia esetében, úgy tűnik, hogy az ezek által biztosított ellenálló képesség volt az egyik legfontosabb oka annak, hogy ebben a három országban az egyenlőtlenségek viszonylag csökkentek, illetve, hogy a középosztály stabilabb tudott maradni.

Ezzel szemben, a társadalmi párbeszéd mechanizmusainak gyengülése a válság óta, úgy tűnik, közvetlenül hatott a munka világra, és igen hátrányosan befolyásolta az egyenlőtlenségek alakulását és a középosztályt. Az ipari kapcsolatok és a munkaerő-piacok hosszú távú változásai szintén magyarázatot adhatnak az alacsony jövedelmű szegmens növekedésére és a középosztály gyengülésére. Ebben a kontextusban, a minimálbér mechanizmusok hozzájárulnak a bérskála alján lévők jövedelmi helyzetének javulásához, valamint elősegítik az alacsony jövedelmű háztartások közepes jövedelmű kategóriákba történő felkerülését.

A bérmegállapító mechanizmusok és a bértárgyalások esetében is megállapítható volt, hogy ezek bizonyos szerepet töltek be a folyamatok alakulásában. Míg Olaszországban a bérindexálási rendszer az 1990-es évek elején történt eltörlése az egyenlőtlenségek azonnali növekedésével járt, Belgiumban a bérindexálási rendszer fenntartása az egyenlőtlenségek tovább mélyülésének korlátozásához és a középosztály stabilizálásához járult hozzá. A kiterjesztési mechanizmusok és a koordinált kollektív alku egyes országokban szintén szerepet játszottak a jövedelmi skála nagyobb koherenciájában és az alsó és felső rétegek közötti kisebb egyenlőtlenségekben. Mindezek alapján a politikai döntéshozóknak fontosabb szerepet kellene szánniuk ezeknek a mechanizmusoknak, amelyeket az elmúlt években bizonyos esetekben korlátoztak. Általánosságban, a szociális partnerek kollektív alkutárgyalásokon való részvétele mind nemzeti, mind EU-s szinten hozzájárulhat a termelékenység méltányos és hatékony újrafelosztásához nemzeti, ágazati és vállalati szinten.

A közsférát kettős szemszögből kell vizsgálni; a foglalkoztatás és a jövedelem fő forrásaként, illetve az állami szolgáltatásokat nyújtó szektorként. Mindkét aspektus fontos a különböző jövedelmi csoportok számára, beleértve a középosztályt is. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyermekgondozási létesítmények előmozdították a nők munkaerő-piaci részvételét és a kétkeresős családmódellet terjedését. Az idősebbeknek nyújtott gondozási ellátások is lényegesen hozzájárulnak a foglalkoztatás növeléséhez, ami egyrészt kielégíti az idősödő népesség igényeit, másrészt munkahelyet biztosít jelentős számú munkavállalónak, különösen a nőknek.

A munka világon kívül lévő intézmények és szakpolitikák is nagymértékben hozzájárultak az egyenlőtlenséget és a középosztályt érintő helyzet kialakulásához. A hatékony adópolitikák alapvetően szükségesek ahhoz, hogy ne növekedjen tovább a leggazdagabb és legszegényebb rétegekbe tartozók száma, illetve, hogy csökkenteni lehessen az egyenlőtlenségeket. Ezzel egy időben, a megfelelő adópolitika növelheti a közepes jövedelmű csoportba tartozók számát. A kötet különböző fejezetei hangsúlyozzák az oktatás szerepét az emberek közepes vagy felső jövedelmi csoportba történő bekerülésével kapcsolatban, még akkor is, ha a felsőoktatás már úgy tűnik, nem képvisel elegendő biztosítékot a közepes jövedelmű csoportok esetében a foglalkoztatási és jövedelem bizonytalanságok elkerülésére. Az állami szolgáltatások is hatással vannak a jövedelmi csoportokra mind a munkavállalók, mind a felhasználók szempontjából, így ezeket integrálni kell az egyenletbe.

Mivel a középosztály gyengülése komoly aggodalmakra ad okot, elsősorban azért, mert leginkább a fiatalokat

sújtja, és így növeli a generációk közötti jövedelmkülönbséget. Mindezek alapján szükségessé vált szakpolitikai kezdeményezések megtétele ezen a területen. A megnövekedett egyenlőtlenségek és a középosztály fokozódó lemorzsolódása miatt célzott szakpolitikai intézkedésekre van szükség a folyamat megállítása érdekében. Ez a kötet bemutatja, hogy hogyan lehet ilyen kezdeményezéseket indítani a munka világában, valamint a kapcsolódó területeken, így például az adózás, az oktatás vagy a társadalombiztosítás esetében. Mindez olyan új és átfogó politikai menetrendet követel, amely konkrétan a középosztályt célozza, és ezáltal egyrészt a tartós gazdasági növekedés, másrészt az életszínvonal növekedését is lehetővé teszi.